

PISA

Platforma pentru Inițiative
de Securitate și Apărare

NEUTRALITATEA ÎNSEAMNĂ FORTIFICAREA CAPACITĂȚII DE APĂRARE A ȚĂRII

Natalia ALBU,
expertă în securitate, conferențiară universitară,
Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun

CHIȘINĂU 2022

Până nu demult, „neutralitatea” era un termen „tabu” în discursurile oficiale, plus era discutat timid în dezbaterile publice sau în anumite contexte, cum ar fi campanii electorale, provocând distorsiuni în înțelegerea termenului sau chiar percepții false, precum „neutralitatea presupune izolare”. În același timp, conceptul de neutralitate a fost și continuă să fie pe agenda de cercetare a mediului academic și a societății civile, care au elaborat anumite studii și chiar teze de doctorat privind clarificarea specificului neutralității Republicii Moldova din perspectiva comparată.

Actualmente, în contextul invaziei militare a Federației Ruse în Ucraina, filosofia neutralității statului este readusă pe agenda dezbaterilor publice în Republica Moldova și este omniprezentă în declarațiile oficialilor. Respectiv, termenul de neutralitate pare a fi tot mai des discutat în societate, menținându-se anumite confuzii, cum ar fi „securitate fără armată” sau „securitate prin izolare”.

În același timp, merită clarificare întrebarea „pentru celelalte state europene care s-au declarat neutre, mai este viabil statutul de neutralitate în contextul războiului din Ucraina”? Ca urmare, sunt tot mai relevante discuțiile despre „neutralitate” din perspectiva dreptului internațional. Aceste discuții se referă, în mare parte, la necesitatea reconsiderării și actualizării angajamentelor globale pentru stabilizarea și fortificarea instrumentelor juridice pentru a preveni potențialii agresori să exploateze dreptul internațional. Iar țările, care de-a lungul istoriei și-au menținut neutralitatea, condamnă agresiunea Rusiei și se aliniază sancțiunilor impuse acesteia, iar altele și-au declarat dorința de aderare la NATO.

Pentru a evita multiplele interpretări cu privire la neutralitatea Republicii Moldova și a răspunde la întrebarea lansată mai sus, este important, în primul rând, de văzut cum cadrul juridic internațional stabilește înțelesul termenului de „neutralitate”, iar în al doilea rând, merită de efectuat anumite clarificări conceptuale privind noțiunea de „stat neutru”.

I. În război, legea neutralității determină o stare binară. Părțile, prin acțiune sau declarație, pot fi clasificate fie ca fiind beligerante, fie neutre. Legile occidentale și practicile obișnuite pentru statele neutre s-au dezvoltat, în mare parte, în secolele XVIII- XIX, pentru a proteja comerțul internațional în timpul războiului. Dincolo de asta, a servit la localizarea războiului și la limitarea amplitudinii sale atât pe uscat, cât și pe mare.

În dreptul internațional, neutralitatea se bazează pe Convenția încheiată la Haga, în 1907, care stabilește drepturile și responsabilitățile statelor neutre. Pe scurt, convenția susține că beligeranții într-un conflict armat nu pot folosi teritoriul unui stat neutru în scop militar, în timp ce statul neutru însuși trebuie să se asigure că teritoriul său nu este abuzat de un beligerant.

O schimbare de paradigmă a avut loc după al Doilea Război Mondial și prin înființarea Națiunilor Unite. Cu rădăcinile sale în Tratatul Kellogg-Briand din 1928, articolul 2 al Cartei ONU prevede o interdicție universal acceptată a războaielor de agresiune și cere statelor membre să rezolve conflictele în mod pașnic. Articolul 51 protejează dreptul națiunilor de a acționa în autoapărare individuală sau colectivă. În cadrul acestui nou cadru normativ, conflictul armat internațional are loc doar între agresori și apărători. Orice altă forță este legitimă numai atunci când este condusă cu autorizarea Consiliului de Securitate al ONU în temeiul Capitolului 7 al Cartei sau prin intermediul organizațiilor regionale, așa cum este subliniat în Capitolul 8 și în conformitate cu aceleași principii.

Drept urmare, tot mai multe voci susțin că legea neutralității și-a pierdut proeminența și unii pretind că este învechită. Acestea fiind spuse, discursul binar al statelor beligerante și neutre este încă învelit în țesătura legilor războiului, iar principiile neutralității sunt încorporate în doctrina militară contemporană.

La etapa actuală, în Europa sunt mai multe state neutre: Irlanda, Elveția, Suedia, Finlanda, Austria, Malta, Serbia. Condițiile istorice și raționamentul care au determinat decizia acestor țări au variat de la caz la caz, respectiv și caracterul neutralității acestora diferă.

De exemplu, neutralitatea Irlandei are un caracter „de facto” încă de la independența din 1922, dar statul nu a adoptat o lege în acest sens, sau un articol de constituție, însă a decis să nu se alăture NATO. Spre deosebire de alte țări neutre, Irlanda participă la operațiuni militare ale Națiunilor Unite și chiar a trimis militari în cadrul forțelor conduse de NATO în Afganistan.

Iar Constituția Austriei fixează expres faptul că Austria nu ia parte la oricare alianță militară. Iar Finlanda și Suedia, în contextul invaziei Federației Ruse din Ucraina, în luna iunie 2022, în cadrul summit-ului NATO la Madrid, au primit răspuns pozitiv la cererea de aderare la NATO. Respectiv urmează revizuirea statutelor de neutralitate a acestora.

Războiul din Ucraina a catalizat o conversație reînnoită despre conceptul de neutralitate în dreptul internațional și necesitatea actualizării acestuia pentru un context modern. Totuși, există și alte motive pentru a actualiza ceea ce înseamnă neutralitatea. Așa cum inovațiile militare de la mijlocul secolului al XIX-lea au stimulat lumea să reconsidere acțiunea umanitară, respectiv, reevaluarea neutralității ar trebui să ia în considerare războiul modern la peste un secol după Convențiile de la Haga. În cele din urmă, comunitatea internațională trebuie să formuleze norme legale care să împiedice autocrații, precum regimul lui Putin să le exploateze pentru a se potrivi propriilor ambiții și să ocolească legile internaționale ale războiului. Ar trebui să fie clar că cei care oferă suport Ucrainei nu sunt beligeranți și orice nouă formă de neutralitate trebuie să țină cont de acest lucru, ca nu cumva următorul agresor să încerce să exploateze acest concept. Normele pentru statele neutre în timp de război trebuie să fie definite și explicite.

În acest context, amintim faptul că, după căderea Uniunii Sovietice, Ucraina și-a declarat „intenția de a deveni un stat permanent neutru, care nu participă la blocurile militare și care aderă la... principii fără nuclear”. În decembrie 1994, Rusia, Ucraina, Statele Unite și Marea Britanie au semnat Memorandumul de la Budapesta,

ce garantează respectarea granițelor post-sovietice ale Ucrainei atâta timp cât aceasta se angajează să renunțe la armamentul său nuclear. Iar odată cu semnarea Tratatului de prietenie, cooperare și parteneriat între Rusia și Ucraina, Crimeea era recunoscută ca parte din teritoriul ucrainean. Însă prin anexarea Crimeii de către Rusia, statutul său de nealiniat a fost compromis și anulat. Ucraina și-a anunțat, de asemenea, intenția de a urma aderarea la NATO în acea perioadă.

I. Republica Moldova și-a proclamat „neutralitatea permanentă” în Constituție, articolul 11 stabilește că „ (1) Republica Moldova proclamă neutralitatea sa permanentă. (2) Republica Moldova nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său”.

Argumentul de bază care a determinat adoptarea statutului de neutralitate a fost că statele lumii, recunoscând independența Republicii Moldova, vor respecta și statutul de neutralitate, inclusiv statele CSI și că acest statut va reprezenta un ajutor solid în soluționarea conflictului transnistrean și retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova.

Astfel, o condiție esențială a neutralității constă în asigurarea inviolabilității teritoriului statului, dar pe teritoriul Republicii Moldova încă staționează trupe militare ale altor state – ale Federației Ruse. Mai mult, Federația Rusă trebuie să respecte angajamentele asumate prin semnarea acordurilor cu Republica Moldova și să-și retragă militarii și munițiile de pe teritoriul țării.

O altă condiție se referă la recunoașterea statutului de neutralitate, însă acest statut pentru Republica Moldova are un caracter unilateral, căci nu a fost recunoscut de alte state sau organizații internaționale. Așa cum evidențiază legislația națională, la nivel internațional nu au fost încheiate acte juridice/tratate sau adoptată o rezoluție în cadrul ONU, care ar recunoaște expres acest statut. Până în prezent, Republica Moldova nu a întreprins acțiuni axate strict pe recunoașterea statutului său de neutralitate pe plan internațional. Astfel, **nerecunoașterea statutului de neutralitate a statului, lipsește neutralitatea de garanții de securitate din partea actorilor internaționali.**

A treia condiție esențială, presupune existența unei capacități de apărare, căci **a fi neutru nu înseamnă că statul nu are dreptul la apărare**. Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 2017 privind interpretarea articolului 11 din Constituție, clarifică drepturile statului neutru, cum ar fi: dreptul la legitima apărare (individuală și colectivă) împotriva unui atac armat îndreptat contra suveranității și integrității teritoriale a statului. Aceasta reconfirmă că Republica Moldova trebuie să-și perfecționeze continuu structurile de securitate națională, în special să crească rolul Armatei Naționale care trebuie să fie bine pregătită și funcțională. Mai mult, faptul că Republica Moldova nu face parte din Uniunea Europeană și nici din NATO, micșorează capacitatea Republicii Moldova de a miza pe suportul direct ale altor țări, în cazul unor situații tensionate. Astfel, **statul neutru este obligat să asigure inviolabilitatea teritoriului său cu o armată echipată corespunzător**.

Indiferent de caracterul neutralității adoptate de fiecare stat în parte, trei lucruri sunt certe:

– Statutul de neutralitate nu împiedică o țară neutră să poată colabora cu alianțe și organizații politico-militare pentru dezvoltarea capabilităților sale de apărare în timp de pace, fie situații de crize sau în prevenirea conflictelor. În acest sens, asistența externă reprezintă un factor valoros în dezvoltarea și modernizarea Armatei Naționale și respectiv în fortificarea sistemului național de apărare.

– Statul neutru are dreptul să ia parte la operațiunile de menținere a păcii realizate sub egida organizațiilor internaționale. Practica demonstrează că statele neutre participă activ la acest gen de operațiuni, asigurând pacea internațională. Mai mult, pentru Republica Moldova aceasta este un prilej de profesionalizare a armatei și consolidare a capabilităților de apărare.

– Neutralitatea nu este pasivă. Această istorie arată că neutralitatea nu a fost (și nu poate fi) un concept neutru din punct de vedere al valorii. Țările și comunitățile neutre nu sunt niciodată imparțiale din punct de vedere politic sau echitabile în răspunsul lor la un conflict militar.

Ca și în trecut, țările neutre, organizațiile și comunitățile non-beligerante își asumă adesea o serie de responsabilități și acțiuni-cheie pentru a ajuta la atenuarea suferinței unui război sau pentru a-i pune la capăt. Guvernele neutre sunt adesea mediatorii și arbitrii crizelor internaționale și oferă spații sigure pentru ca părțile în conflict să negocieze o soluție. Ele oferă, de asemenea, sprijin umanitar pentru victimele războiului, inclusiv asistență medicală de primă linie și refugii pentru refugiați. Și, din moment ce toate războaiele sunt și războaie informaționale, sursele media independente joacă un rol influent pentru a demasca violența extremă a războiului și a relata corect informația privind evenimentele, evitând promovarea știrilor false și propagandei care promovează mesajele pro război sau de instigare la ură.